

2. Тимофєєв С.П. Місце антикорупційної культури у процесі запобігання корупції в Україні. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2019. № 6. С. 956-978.

3. Медвідь Ф.М., Кутузов В.А., Шеленговський В.В., Антикорупційна політико-правова культура: проблеми інституалізації. Проблеми модернізації України : [зб. наук. пр.] / МАУП. - К.: МАУП, 2008 - Вип. 10: Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. "Розвиток української держави в умовах активізації євроінтеграційних процесів" м. Київ, МАУП, 19 березня 2020 р. / редкол. : М. Н. Курко (голова) [та ін.]. - 2020. С.186-188.

4. Бондаренко О.Г. Антикорупційна комплексна культура під час воєнного стану: міжнародний досвід та українські реалії. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/df6f5870-b261-4edd-9cd8-a47e74760bf1/content> С.43-46.

5. Горник В.Г., Євмешкіна О.Л., Сімак С.В. Формування антикорупційної культури українського суспільства. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2023. № 6. Том 34(73). С.13-18.

УДК 339.97:338.242.2

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Сергій Куксенко

kuksenko.si@gmail.com

канд. істор. наук,

Черкаський державний фаховий бізнес-коледж

м. Черкаси, Україна

У ХХІ ст. конкурентоспроможність національної економіки стала ключовим критерієм ефективності державного розвитку. Поняття «конкурентоспроможність» має різноманітні формулювання і визначення різними науковцями та складну еволюцію, що відображає трансформацію економічної науки від класичних до сучасних концепцій. Згідно «Рейтингу світової конкурентоспроможності» «конкурентоспроможність економіки не можна звести до її ВВП, продуктивності чи рівня зайнятості; її можна виміряти лише шляхом розгляду складної матриці політичних, соціальних та культурних вимірів» [1]. Дослідник О. Гук вважає, що «конкурують не національні економіки та країни, а внутрішні чинники, що формують їх конкурентоспроможність», «конкурентоспроможність властива лише людському фактору, який є носієм знань та технологій управління» [2, с. 28].

У сучасній економічній науці домінує комплексний підхід, який розглядає конкурентоспроможність як результат взаємодії таких факторів: 1. економічні (розмір ВВП на душу населення, продуктивність праці, інвестиції, макроекономічна стабільність, інтегрованість національної економіки у глобальні ланцюги доданої вартості); 2. інституційні (якість державного управління, рівень корупції, ефективність правової системи, якість та соціальна відповідальність еліт); 3. технологічні (інновації, цифровізація, нові технології); 4. соціальні (якість життя населення: демографічна структура, рівень зарплат, доходів, освіти та добробуту громадян, умов праці та відпочинку, щільність та рівень міграції, стан здоров'я та тривалість життя). На наш погляд, «конкурентоспроможність» визначає здатність країни перевершувати конкурентів, мати вищу ефективність використання ресурсів та якість товарів/послуг, які забезпечують стійкість країни, економічне зростання, високий рівень добробуту населення та ефективну інтеграцію у світове господарство. Проблема підвищення конкурентоспроможності національної економіки набуває стратегічного значення в умовах трансформаційних процесів в геоекономіці, прискореного технологічного розвитку, загострення геополітичної нестабільності та високої невизначеності, посилення змагань між

країнами за природні та трудові ресурси, інвестиції, технології і т. п. Конкурентоспроможність держави тісно пов'язана з її національною безпекою. Для України дана проблема є особливо актуальною у зв'язку з впливом повномасштабної війни, яка спричинила руйнування інфраструктури, зростання логістичних витрат, скорочення інвестицій, втрату людського капіталу (мігрувало бл. 7 млн. осіб); структурними дисбалансами економіки та необхідністю інтеграції до глобального економічного простору.

Міжнародні індекси та рейтинги (Індекс глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index), Світовий рейтинг конкурентоспроможності (World Competitiveness Rankings), Світовий рейтинг цифрової конкурентоспроможності (World Digital Competitiveness Ranking), Рейтинг готовності бізнесу (Business Ready), Глобальний індекс конкурентоспроможності талантів (Global Talent Competitiveness Index), Глобальний інноваційний індекс (Global Innovation Index), Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index), Індекс ділової впевненості (Business confidence index), Індекс економічної свободи (Index of economic freedom), Індекс демократії (Democracy index), Глобальний індекс сталої конкурентоспроможності (Global Sustainable Competitiveness Index) та інші) на підставі різних методів і критеріїв розраховують бали та місце країн-учасниць.

Сучасний рівень конкурентоспроможності України характеризується поєднанням помірного економічного відновлення (після втрати 30% національного доходу у 2022 р.) та структурних обмежень, що відображається у міжнародних індексах і макроекономічних показниках. Україна найкращі показники має у категоріях «Людський капітал. Освіта» (враховуються формальні показники здобуття освіти і кількість років навчання), «ІТ» та «Аграрний сектор». Але, на жаль, у більшості інших рейтингів займає досить низькі позиції [3, с. 22]. Так, у Світовому рейтингу конкурентоспроможності за 2021 р. Україна на 54-му місці серед 64 країн [1] (через війну відсутні новіші дані); у щорічному індексі «Economic Freedom of the World 2024» – 150 місце зі 165 країн. Україна стала лідером із погіршення показника економічної свободи серед усіх країн світу [4]. Навіть авторитарна Білорусь має вищу економічну свободу і тому кращі результати конкурентоспроможності [5, с. 21]. За індексом якості еліт EQx Україна у 2021-2024 рр. знизилася свою позицію з 76 до 108 місця, за показником сприйняття рівня корупції (CPI) дещо піднялась зі 126 місця в 2019 р. до 105 місця в 2024 р. [6, с. 426]. 98 місце у світі за продуктивністю праці (за даними різних рейтингів, цей показник у 3–5 разів нижчий за середній рівень країн ЄС та в 7–10 разів менший, ніж у Німеччині) [5, с. 10]. Низька продуктивність праці є наслідком технологічної відсталості, недостатніх інвестицій у капітал та слабкої інтеграції у глобальні ланцюги доданої вартості, що, у свою чергу, обмежує експорт високотехнологічної продукції. У 2025 р. Україна посіла 66 місце серед 139 країн у Глобальному інноваційному індексі, причому значно відстає за показниками «інноваційні ресурси» (80 місце) [7, с. 1]. Загалом, навіть за наявності позитивної динаміки окремих показників, Україна демонструє системне відставання за ключовими драйверами конкурентоспроможності: інституційна якість, інноваційний потенціал, продуктивність праці, ефективність економічної структури. Це свідчить про високі ризики «застрягання в капкані бідності, з низькою продуктивністю праці, неякісними інституціями для забезпечення економічного зростання та розвитку» [5, с. 19].

Для підвищення довгострокової конкурентоспроможності недостатньо окремих косметичних реформ, потрібні тривалі роки перетворень, системний підхід, узгоджені дії держави, бізнесу та суспільства. Фундаментальною передумовою підвищення конкурентоспроможності є покращення інституційного фактора: забезпечити особисті та економічні свободи, захист права власності, підвищити якість державного управління, знизити рівень корупції, скасувати податки з прибутків, які інвестуються у модернізацію виробництва та створення робочих місць. Успішні судова та антикорупційна реформи; стабільність регуляторного середовища є базисом для інвестицій. Покращення бізнес-клімату шляхом цифровізації адмінпослуг, запровадження принципу «мовчазної згоди», скорочення контролюючих функцій; імплементація норм EU Acquis в рамках підготовки до вступу до ЄС. Складним є підвищення соціального фактору: рівень життя населення, стан його здоров'я,

освіти, добробуту і довголіття. Необхідно докласти зусилля для того, щоб зробити країну привабливішою для проживання (запобігти відтоку населення, забезпечити повернення біженців, сповільнити різке старіння населення). Тому необхідні докорінні реформи у сферах освіти, медичного забезпечення, оплати праці, формування житлової і сервісної інфраструктури, у центрі яких має бути людина. Модернізована, ефективна освіта, підготовка кадрів для інноваційної економіки «Індустрія 5.0» сприятиме зростанню продуктивності праці, підвищенню рівня життя. Реформування оплати праці у державному секторі: підвищення її мінімального розміру до реального прожиткового рівня, ліквідація надвисоких «ножиць» між оплатою звичайних працівників і управлінців, корелювання її розміру із ефективністю діяльності. Це матиме безпосередній вплив на ситуацію з оплатою праці і у приватному секторі. Нагальною є структурна трансформація економічної системи: відмова від сировинної моделі розвитку економіки, смарт-індустріалізація, підвищення частки високотехнологічних виробництв (IT, DefenseTech, AgriTech, MedTech як драйверів експорту з пільговим режимом інвестицій), цифрова трансформація економіки. Підтримка виробництва та експорту продукції з високою доданою вартістю. Цим процесам може сприяти децентралізація, формування регіональних та галузевих кластерів економіки.

Отже, сучасний рівень конкурентоспроможності України визначається поєднанням таких ключових факторів: 1. інституційна незрілість (корупція, слабка правова система); 2. людського капіталу (втрата населення, його старіння, стан здоров'я та освіти); 3. недостатній інноваційний розвиток (низький рівень фінансування досліджень, застаріле обладнання, сировинна спеціалізація, відставання з впровадженням «Індустрій 4.0/5.0»); 4. вплив війни як системного шоку (втрата населення, падіння ВВП, фізичне знищення старої економіки) та драйвера трансформації (змусила прискорити реформи для вступу до ЄС, проводити модернізацію, розвивати інновації, IT, DefenseTech). Підвищення конкурентоспроможності потребує реалізації комплексу політик, зокрема: зміцнення інституцій, стимулювання інновацій, розвитку високотехнологічних секторів та інтеграції до європейського економічного простору. Це створює передумови для переходу до нової моделі економічного розвитку на основі інновацій, безпеки та стійкості.

Список використаних жерел:

1. Світовий рейтинг конкурентоспроможності (World Competitiveness Rankings). URL: <https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings/world-competitiveness-ranking/>
2. Гук О. В. Стратегія підвищення конкурентоспроможності національної економіки в парадигмі сталого розвитку. (дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 – Економіка та управління національним господарством). Київ, 2018, 240 с.
3. Індекс економічної безпеки 2025. Міжнародний Інститут Свободи, 2025, 32 с. URL: <https://www.ilibertyinstitute.org/index/ekonomichna-bezpeka>
4. Країна Несвободи. URL: <https://www.ilibertyinstitute.org/articles/economic-freedom-index-fraser-institute-2024>
5. Індекс соціального добробуту 2025. Міжнародний Інститут Свободи, 2025, 28 с. URL: <https://www.ilibertyinstitute.org/index/soczialnyi-dobrobut>
6. Бела О. О. Якість національних еліт: зміст концепції, оцінка впливу на конкурентоспроможність економіки, соціальний прогрес та сприйняття корупції. *Наукові перспективи*. № 10(64), 2025. С. 410-432.
7. Ukraine ranking in the Global Innovation Index 2025. URL: https://www.wipo.int/edocs/gii-ranking/2025/ua.pdf?utm_source=chatgpt.com